

1. Už dlhodobo sa aj na Slovensku vedú diskusie na tému obsahu vzdelania a výchovy. V poslednej dobe sa v tejto oblasti sa do značnej miery presadzuje utilitarizmus – predstava, že naše poznanie musí byť predovšetkým využiteľné. K čomu potrebuje dnešný človek dejiny?
2. Historik, rovnako ako iní sociálni vedci, nežije v slonovinovej veži dokonale neutrálnej vedy. Jeho práca je konfrontovaná so „spoločenskou objednávkou“, ktorá sa prejavuje v rôznych podobách. Na jednej strane sa písali dejiny spoločnosťou marginalizovaných a „mlčiacich“ skupín, hlásiacich sa ku slovu a hľadajúcich svoju identitu a svoje korene. Na druhej strane sa generovali vysoko konformné dejiny pritakávajúce panujúcim režimom a ich ideológiám. Každopádne, nielen v prípade týchto dvoch „krajností“ historiografia reaguje na podnety, potreby, výzvy prítomnosti. Sú pre ňu dôležité a poskytujú jej samej ako vede zmysel i legitimitu. Čo od nej dnes „spoločnosť“ očakáva? Aká je spoločenská objednávka a kto je dnes hlavným „objednávateľom“?
3. K akým výzvam a impulzom zvonku (z hľadiska tém a metód) by sa slovenská historiografia nemala obracať chrbtom? Môžete špecifikovať aj konkrétne z oblasti Vašej špecializácie...
4. Internet predstavuje v súčasnosti významné médium komunikácie aj v oblasti historiografie. Aký je Váš názor v tomto smere na kvalitu a obsah slovenského internetu?

MIROSLAV TÍŽIK

(Ad. 1 – 4)

Na všetky uvedené otázky sa pokúsim odpovedať naraz, v krátkej úvahe o mojej skúsenosti s dejinami, historiografiou a s publikovaním časopisov na internete. Podobne ako ostatní mám skúsenosť s tým, ako si každý režim snaží vytvárať svoju legitimitu aj tým, ako si k tomu prispôsobuje históriu. Tomuto sa nedá nikdy vyhnúť a nedá sa ani zabrániť, aby súčasťou mytologizácie akejkoľvek moci, či tej momentálnej, alebo tej, ktorá chce byť mocou, boli aj profesionálni historici. Problém však vidím v tom, ako sa poznanie vedcov, skúmajúcich históriu a dejiny prezentuje a učí na školách. Lebo práve spôsoby, akými sa učíme pozerat' sa na históriu a dejiny, pomáhajú tomu, aby sa dalo s nimi veľmi ľahko manipulovať.

Stále je samotná veda, aj tí čo učia históriu, dejepis a čokoľvek s tým súvisí, veľmi zviazaná s ambíciou pravdivosti. S hľadaním skutočnej, nespochybniteľnej pravdy. Táto ambícia potom vedie jej nositeľov k tomu, aby aj svoje poznanie takto prezentovali, obzvlášť, ak sa nejakej téme venujú dlho. Je to podobné, ako keď je nejaká skupina alebo národ, vystavený systematickému a dlhodobému definovaniu jedinej verzie, ako to vlastne „naozaj bolo“. Stále sa vyhýba pestovaniu zdravého relativizmu, či inými slovami skepsy voči akémukoľvek poznaniu v oblasti vied o človeku. Teda, že by sa aj historická veda brala len ako zatiaľ najprepracovanejší spôsob rozprávania o histórii a dejinách.

S tým súvisí aj moja skúsenosť s využívaním poznania a prác historikov. Ako sociológ nemôžem nikdy nahradiť historika a ani primerane posudzovať mieru korektnosti jeho argumentácie. Môžem však sledovať, či jeho spôsob postupu a narábaniu s informáciami zodpovedá všeobecným vedeckým postupom, či predpokladá overiteľnosť zdrojov, a možnosť rekonštruovať spôsob argumentácie; teda ak by šiel niekto iný rovnakou cestou, či by došiel k rovnakým záverom alebo interpretáciám. No častejšie som konfrontovaný s tým, že diskutovaným problémom nie je postup skúmania, využívanie nástrojov, ale téma a predmet výskumu. Tie sú predmetom politikárčenia a mimovedeckých diskusií. A v nich hrajú aktívnu úlohu aj profesionálni historici, ktorí sa nechajú vtiahnuť do politických diskusií, kde aj napriek svojej fundovanosti nie sú historikmi, ale tiež politikmi. Napríklad spory o tom, či mal Jozef Tiso osobnú zodpovednosť za deportácie Židov zo Slovenska, nie sú podľa mňa vedecké otázky. Veda môže skúmať, akými mechanizmami došlo k tomu, že mohla byť zbavená občianstva a neskôr aj vyvraždená takmer celá etnická skupina. No personalizovanie zodpovednosti patrí súdom, a nie vede. Podobne sú politické predpoklady viditeľné aj v diskusiách historikov o Benešových dekrétach a podobne. Je veľmi dobre vidieť, ako často sa pri politických sporoch využívajú historici, ktorí ich pomáhajú - akože v mene hľadania objektívnej pravdy - udržiavať a niekedy aj zosilňovať. Takto si aj v slovenskej historiografii urobili niektorí historici zo svojej profesie politickú živnosť. Mám na mysli napríklad Slovenskú národnú stranu, či niektoré iné nacionálne orientované strany, ktoré rady narábajú s históriou a dejinami.

Pre mňa ako sociológa je však zaujímavejšie, že historici, najmä tí, čo sa zaoberajú modernými dejinami, málo spolupracujú so sociológmi. V súčasnosti by práve sociológovia potrebovali možnosti a skúsenosti historikov a archivárov pri rekonštruovaní množstva sociologických výskumov, ktoré boli realizované na Slovensku po roku 1945. Na niektoré už boli odkazy v historických časopisoch, no problémom je, či majú historici dostatočné metodologické skúsenosti, aby s takýmito údajmi pracovali. A interpretovali ich. Pre sociológov je zasa problém hľadať a rekonštruovať mnohé staršie výskumy. V tejto sfére je spolupráca nenahradiiteľná, no žiaľ, zatiaľ žiadna neexistuje.

Možno som priveľmi kritický, no rovnako kriticky sa pozerám aj na nápad zakladať nový internetový časopis. Podľa mňa ide o dva druhy problémov. Jeden je, aké sú špecifické možnosti internetu oproti tlačným médiám, teda či môže využiť nové periodikum možnosti, ktoré internet ponúka, nad rámec možností tlačných periodík. Druhým problémom je otázka, pre koho by mal takýto časopis byť. Začnem od tohto druhého problému. Zásadným problémom je, kto vôbec číta odborné články a texty. Či sú to aj tí istí, čo si zdroje vyhľadávajú na internete. Okrem toho je problémom, kde sa ocitnú články, vyvesené na nejakej web stránke. Internet nie je ako kamenná knižnica, kde sa už pri vchode rozhodujete, do akej sekcie idete a v každej sú potom sústredné knihy podobného žánru a úrovne.

Knihovníci dbajú o vytváranie systému v usporiadaní kníh. Aby medzi odbornými knihami neboli zaradené ružové romániky. Na internete knihovníci nie sú a výborný text leží len jedno kliknutie od pornografie alebo šovinistických pamfletov. Takže problém je, či má časopis slúžiť len úzkemu okruhu svojich tvorcov, alebo všetkým záujemcom o históriu. Väčšina bežných záujemcov o históriu však nehľadá odborné texty, ale skôr dobrodružnú historizujúcu literatúru alebo propagandistické pamflety.

V prípade odborných textov je vidieť, že takmer každý článok, dostupný na internete, je len kópiou alebo elektronickou verziou tlačených časopisov. Teda pri vyhľadávaní sa ľudia orientujú podľa už známych a prestížnych časopisov z najznámejších vydavateľstiev, ktoré sú vďaka internetu len ľahšie dostupné. Okrem toho je tu už skôr spomenutý problém, kto by takéto časopisy čítal a kto do nich dlhodobo prispieval. S týmto problémom sú konfrontované aj existujúce periodiká. Niekedy sa aj podarí rozbehnúť aktivitu, ide však aj o to, aby bola na takom malom trhu udržateľná. Aspoň jeden-dva ročníky.

Druhým okruhom na diskusiu o internetovom publikovaní je to, aké možnosti ponúka toto médium. A ponúka ich naozaj viac a myslím, že práve v tom je aj sila internetových časopisov. Sú veľmi lacné na vydávanie, ľahko prístupné a umožňujú pracovať na princípe hypertextov, teda priameho odkazovania k ďalším zdrojom. Umožňujú tak veľmi ľahké a rýchle spôsoby vyhľadávania. Preto ak by som mal niečo novému internetovému časopisu zaželať, tak by som mu prial, aby sa stal niečím ako križovatkou a elektronickým archívom všetkých iných odborných historických časopisov na Slovensku. Prípadne aj informačným portálom o aktuálnych vedeckých podujatiach a vedeckom spoločenstve historikov v krajine. Ponúknuť informačné služby prostredníctvom vývesiek a elektronickej pošty o aktuálnych podujatiach a novinkách v oblasti výskumu a knižných noviniek. Práve integrácia informácií, rýchlosť informovania o novinkách a prenikanie cez hranice sú najsilnejšími stránkami internetu.

Mgr. Miroslav Tížik, PhD. je odborným asistentom na katedre sociológie Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, externým pedagógom na VŠVU v Bratislave a vedeckým pracovníkom Sociologického ústavu Slovenskej akadémie vied. Spolupracuje s denníkom Hospodárske noviny.

Osobná stránka: <http://miro.eltime.sk/>